

UDK 343.42/.43(497.5)
342.724(497.5)Primljeno 16. listopada 2019.
Izvorni znanstveni radDr. sc. Maja Munivrana Vajda*
Andrea Šurina Marton**

ZLOČINI IZ MRŽNJE U REPUBLICI HRVATSKOJ – NEKI TEORIJSKI I PRAKTIČNI PRIJEPORI ***

U radu autorice analiziraju koncept zločina iz mržnje i proces nje-gove implementacije u hrvatski kaznenopravni sustav. Pojam zločina iz mržnje u hrvatsko je zakonodavstvo uveden izmjenama KZ97 iz 2006. godine, no koncepcijski nedorađena definicija nije dovela do željenih učinaka. Iako je definicija znatno dorađena novim Kaznenim zakonom iz 2011. godine, u pojedinim segmentima ona i dalje izaziva prijepore. Au-torice upozoravaju na sporna pitanja u praksi te nude određena rješenja, između ostalog pozivanjem na relevantne međunarodne izvore i praksu Europskog suda za ljudska prava. Zaključno upućuju na neadekvatan institucionalni i pravni okvir kada je riječ o prekršajima iz mržnje.

Ključne riječi: zločin iz mržnje, predrasude, mržnja, zaštićene oso-bine, prekršaji iz mržnje

1. RAZVOJ IDEJE I POJMA ZLOČINA IZ MRŽNJE

Ideja da su rasno motivirani zločini osobito opasan društveni fenomen, koji zahtijeva kaznenopravnu reakciju država na razini UN-a, pojavljuje se relativno rano – već u Konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1966. godine.¹ Konvencija terminološki prethodi razvoju koncepta zločina iz

* Dr. sc. Maja Munivrana Vajda, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

** Andrea Šurina Marton, zamjenica Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske

*** Ovaj se rad dijelom temelji na istraživanju provedenom u sklopu projekta “IRIS – Unapređenje borbe protiv nesnošljivosti kroz istraživanje, izradu preporuka i obuku”, koji sufinancira program „Prava, jednakost i građanstvo“ Europske unije unije (izvješće o provedenom istraživanju je objavljeno na: <http://www.hpc.hr/2019/04/30/pregled-pravnog-i-konceptualnog-okvira-zlocina-iz-mrznje/>). Projekt provodi Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske, Policijskom akademijom i Uredom za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH te u suradnji s Vrhovnim sudom RH i Visokim prekršajnim sudom RH. Za sadržaj ovog dokumenta odgovorne su isključivo autorice i ne može se ni u kojem slučaju smatrati da odražava stavove Europske komisije.

¹ Čl. 4. Konvencije. Hrvatska je članica notifikacijom o sukcesiji, NN MU 12/93. Tekst Konvencije dostupan je na <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>.

mržnje te ga stoga eksplicitno ne spominje, no sadržajno ona zahtijeva od država kažnjavanje, između ostalog, djela nasilja protiv bilo koje rase ili skupine osoba druge boje kože, porijekla te nacionalnog ili etničkog podrijetla, kao i poticanje na takva djela, poticanje na rasnu diskriminaciju te općenito širenje ideja utemeljenih na rasnoj superiornosti ili mržnji.²

‘Zločini iz mržnje’ (engl. *hate crime*) kao zasebna kategorija kaznenih djela pojavljuju se 1980-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama,³ od kuda je sintagma brzo preuzeta u pravni i politički diskurs i na europskom tlu.⁴ Višeće Europe 1993. godine uspostavlja Europsku komisiju protiv rasizma i nenošljivosti (*European Commission against Racism and Intolerance* (ECRI)), čije preporuke i izvješća o državama predstavljaju važan autoritet na polju suzbijanja zločina iz mržnje.⁵ Nedugo potom, 1997. godine, i Europska unija osniva Europski nadzorni centar za rasizam i ksenofobiju (*European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia*), a kao njegov sljednik 2007. godine uspostavljena je Agencija za temeljna prava (poznata pod engleskim akronimom FRA – *Fundamental Rights Agency*), također s mandatom koji pokriva i praćenje zločina iz mržnje.

Kaznenopravno bavljenje zločinima iz mržnje na razini Europske unije zahtijeva međutim tek Okvirna odluka br. 2008/913/PUP od 28. studenog 2008. godine o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima (dalje: Okvirna odluka o rasizmu i ksenofobiji). No ni ona eksplicitno ne spominje pojam zločina iz mržnje, već zahtijeva prepoznavanje i teže kažnjavanje rasističkih i ksenofobnih motiva.⁶ Pri tome pojam rasističkih i ksenofobnih motiva treba tumačiti šire, na način da obuhvati i mržnju utemeljenu na rasi, boji, vjeroispovijesti, porijeklu te nacionalnom ili etničkom podrijetlu.⁷

Za europski krug država iznimno je važna jurisprudencija Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP), koji je zločine iz mržnje promatrao kroz priz-

² Prema samoj Konvenciji pojam rase tumači se šire, na način da obuhvati rasu, boju kože, ali i podrijetlo, te nacionalno ili etničko porijeklo (čl. 1.).

³ Prvi federalni zakon, *Hate Crime Statistics Act*, donesen je 1990. godine, no neke američke države donijele su svoje posebne zakone o toj materiji i prije, tijekom ranih 1980-ih godina. Više u Naidoo, K., *The Origins of Hate Crime Laws*, *Fundamina*, Volume 22, Number 1, 2016, str. 54.

⁴ Glet, A., *The German Hate Crime Concept*, *Internet Journal of Criminology* 9, str. 1.

⁵ V. primjerice posljednje izvješće o RH, objavljeno 15. svibnja 2018., koje analizira i manjkavosti na području suzbijanja zločina iz mržnje.

⁶ Čl. 4. Okvirne odluke od država traži da se rasistička i ksenofobna motivacija smatraju kvalifikatornom okolnošću ili, alternativno, da je sudovi mogu uzeti u obzir prilikom određivanja kazne.

⁷ Par. 9. Preambule. Sama Okvirna odluka izrijekom ne brani državama da prošire polje primjene i na druge skupine osoba, određene po drugim kriterijima, kao što su društveni status ili političko uvjerenje (par. 10. Preambule).

mu čl. 2., čl. 3., čl. 8. i čl. 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava (dalje: EKLJP).⁸ U predmetu *Nachova i dr. protiv Bugarske* sud je utvrdio da države imaju pozitivnu proceduralnu obvezu provesti učinkovitu istragu mogućih rasističkih motiva u počinjenju djela, ističući kako nije prihvatljivo izjednačavanje slučajeva koji imaju komponentu rasno motivirane mržnje s onima koji takvu komponentu nemaju, jer su rasno motivirani zločini osobito destruktivni za temeljna ljudska prava.⁹ Naravno, riječ je obvezi sredstava, a ne rezultata – države moraju poduzeti sve razumne mjere kako bi rasvijetlile potencijalnu rasističku motivaciju, što ovisi o okolnostima svakog konkretnog slučaja.¹⁰ Kasnija praksa suda širi pozitivnu obvezu država da istraže rasističke motive djela i na zločine iz mržnje počinjene od strane privatnih osoba (*Šečić protiv Hrvatske*),¹¹ zločine iz mržnje zbog vjerske pripadnosti (*Milanović protiv Srbije*),¹² zločine iz mržnje zbog seksualnog opredjeljenja (*Identoba i drugi protiv Gruzije*),¹³ kao i na zločine iz mržnje na temelju afilijacije, tj. povezanosti (*Škorjanec protiv Hrvatske*).¹⁴ Nadalje, čini se kako smjer razvoja ide i prema prihvaćanju zločina iz mržnje na temelju invaliditeta, kao i na temelju političkog uvjerenja.¹⁵

Sam pojam „zločin iz mržnje“ na europskom tlu terminološki je prihvaćen odlukom Vijeća ministara Organizacije za sigurnost i suradnju u Europi (dalje:

⁸ Prema FRA, *Unmasking bias motives in crimes: selected cases of the European Court of Human Rights*, 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/unmasking-bias-motives> (pristup 16. 10. 2019.).

⁹ ESLJP, GC, *Nachova i dr. protiv Bugarske*, zahtjev br. 43577/98 i 43579/98, presuda od 6. srpnja 2005., par. 160. s pozivanjem na prvostupanjsku presudu. Sud je nadalje upozorio kako je dokaz rasističkog verbalnog nasilja od strane policije za vrijeme operacije koja uključuje primjenu sile prema pripadnicima etničke ili druge manjine izrazito bitan pri ocjeni je li došlo do nezakonitog nasilja uzrokovanog mržnjom; ukoliko se takvi dokazi pojave tijekom istrage, oni moraju biti provjereni kako bi se otkrili potencijalni rasistički motivi, par. 164.

¹⁰ ESLJP, *Abdu protiv Bugarske*, zahtjev br. 26827/08, presuda od 11. ožujka 2014., par. 43.

¹¹ ESLJP, *Šečić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 40116/02, presuda od 31. svibnja 2007., par. 67.

¹² ESLJP, *Milanović protiv Srbije*, zahtjev br. 44614/07, presuda od 14. prosinca 2010., osobito par. 96.

¹³ ESLJP, *Identoba i dr. protiv Gruzije*, zahtjev br. 73235/12, presuda od 12. svibnja 2015., par. 77.

¹⁴ ESLJP, *Škorjanec protiv Hrvatske*, zahtjev br. 25536/14, presuda od 28. ožujka 2017., para 55.

¹⁵ V. predmete *Đorđević protiv Hrvatske*, zahtjev br. 41526/10, presuda od 24. srpnja 2012., i *Virabyan protiv Armenije*, zahtjev br. 40094/05, presuda od 2. listopada 2012. Iako u tim predmetima ESLJP nije otišao tako daleko da bi prihvatio kvalifikaciju zločina iz mržnje na temelju invaliditeta, odnosno političkog uvjerenja, utvrdio je dužnost država da istraže potencijalnu diskriminatornu narav povreda na tim temeljima. V. i izvješće FRA *Unmasking bias motives in crimes: selected cases of the European Court of Human Rights*, *op. cit.* (bilj. 8).

OESS)¹⁶ u Maastrichtu 2003. godine od strane 55 sudjelujućih država.¹⁷ Iako je riječ o tzv. mekom, neobvezujućem pravu (engl. *soft law*), dokumenti OE-SS-a i specijaliziranog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (engl. akronim ODIHR)¹⁸ predstavljaju jedan od najvažnijih međunarodnih izvora na polju zločina iz mržnje, koje kao relevantan međunarodnopravni okvir na području materije zločina iz mržnje kontinuirano citira i ESLJP.¹⁹ Zločin iz mržnje ta organizacija definira kao svako kazneno djelo, uključujući i djela protiv osoba ili imovine, čija je žrtva, mjesto počinjenja ili meta napada izabrana zbog svoje stvarne ili percipirane povezanosti s nekom skupinom, privrženosti, pripadnosti i potpore toj skupini ili članstva u njoj. Ta se skupina može temeljiti na obilježju koje je zajedničko njezinim članovima, poput prave ili percipirane rase, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, boje kože, vjere, spola, dobi, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, seksualne orijentacije ili drugih sličnih faktora.²⁰

Strukturno dakle zločin iz mržnje sastoji se od dva konstitutivna elementa: počinjenja bilo kojeg kaznenog djela, tzv. baznog ili predikatnog kaznenog djela (engl. *the base offence*), usmjerenog prema jednoj ili više osoba ili imovini; te motiviranosti predrasudama utemeljenima na specifičnim osobinama žrtve (engl. *bias motivation*).²¹ Motivacija utemeljena na predrasudama (engl. *bias motivation*) označava počiniteljevu predrasudu prema žrtvi zbog neke njezine osobine na kojoj se temelji zajednički identitet skupine, kao što je rasa, jezik, vjeroispovijest, etnicitet, nacionalnost, rodni identitet i druge osobine.²² Žrtva je izabrana ne zbog toga tko je, već zbog toga što predstavlja, tj. zbog svoje pripadnosti skupini. To su zločini koji šalju poruku, ne samo izravnim žrtvama, nego i cijeloj skupini koja se više ne osjeća sigurnom i dobrodošlom.²³ Na taj način potkopavaju društvenu koheziju, kao i temeljna prava na jednakost i nediskriminaciju. Povrh osjećaja straha i dodatne ranjivosti koju mogu izazvati, zločini iz mržnje mogu pojačati podjele u društvu, napetosti među različitim

¹⁶ Organizacija je poznata i po engleskom akronimu OSCE, Organization for Security and Co-operation in Europe.

¹⁷ OSCE Ministerial Council Decision No. 4/03, Maastricht, 2 December 2003, <https://www.osce.org/mc/19382?download=true> V. i OSCE, ODIHR, Hate crimes in the OSCE region - incidents and responses, Annual report for 2008, 2009, str. 6. te OSCE, ODIHR, Hate Crime Laws – A Practical Guide, 2009, str. 7.

¹⁸ *The Office for Democratic Institutions and Human Rights*.

¹⁹ Samo primjerice v. ESLJP, Balazs protiv Mađarske, zahtjev br. 15529/12, presuda od 20. listopada 2015., para. 21.

²⁰ OSCE, ODIHR, *Combatting Hate Crimes in the OSCE Region*, 2005, str. 12.

²¹ OSCE, ODIHR, *Prosecuting Hate Crimes. A Practical Guide*, 2014, str. 19, s pozivajanjem na ranije dokumente iste organizacije.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*, str. 16.

skupinama, te dovesti do društvenih nemira i ciklusa nasilja.²⁴ Kao pozitivan primjer stoga treba istaknuti uzimanje pojačane društvene opasnosti od takvih kaznenih djela kao otegotne okolnosti prilikom odmjeravanja kazne za zločin iz mržnje.²⁵ Zbog svega navedenog zločini iz mržnje načelno se smatraju težim od istovjetnih kaznenih djela koja nisu počinjena 'iz mržnje'. Ispravno u tom smislu obrazlaže sud kako je teški verbalni napad na oštećenika kod ovoga izazvao osjećaj ugroženosti i povrijeđenog dostojanstva.²⁶

S obzirom na to da je riječ o djelima kojima je u podlozi pristranost ili predrasuda (engl. *bias or prejudice*), u literaturi se ta djela nazivaju i kaznenim djelima, tj. zločinima zbog predrasuda (engl. *bias-motivated crimes*).²⁷ Ističe se kako je mržnja vrlo intenzivno emocionalno stanje koje ne opisuje prikladno većinu zločina iz mržnje. Naime počinitelj može djelovati iz različitih motivacija, kao što su ljutnja, ljubomora, želja za prihvaćanjem od strane vršnjaka i sl.²⁸ U svim tim slučajevima, usprkos nepostojanju osobne mržnje prema žrtvi kaznenog djela, djelo valja klasificirati kao zločin iz mržnje, pa stoga ustaljena terminologija 'zločin iz mržnje' (engl. *hate crime*) navodi na pogrešan zaključak i ne čini se najispravnijim i najpreciznijim terminom.²⁹ Zanimljivo je da i Turković, iako se posebno ne bavi terminološkim pitanjima, zločin iz mržnje definira kao vrstu kaznenih djela čije je počinjenje izazvano predrasudama, ne spominjući mržnju na strani počinitelja.³⁰ S obzirom na to da poredbeno i dalje dominira sintagma 'zločin iz mržnje' te da je ona prihvaćena i u hrvatskom pravnom, kriminološkom i političkom diskursu, u daljnjem tekstu koristit će se upravo ta ustaljena terminologija. No *de lege ferenda* pojam zločina iz mržnje možda bi bilo prikladnije zamijeniti pojmom zločin iz, odnosno **zbog** predrasuda, budući da ni osobna predrasuda nije nužno motiv djela, već je dovoljno da to bude predrasuda općenito.

²⁴ Turković, K., Definicija zločina iz mržnje u Kaznenom zakonu RH u svjetlu presude ESLJP-a Škorjanec protiv Hrvatske u Turković, K., Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Liber Amicorum Petar Novoselec, Zagreb, 2019, str. 504.

²⁵ Presuda Općinskog kaznenog suda (dalje: OKS) u Zagrebu, 7. KO-3239/10, od 31. siječnja 2011.

²⁶ Presuda OKS-a u Zagrebu, 2 KM-39/2018, od 4. rujna 2018.

²⁷ Usp. Naidoo, *op. cit.* (bilj. 3), str. 53-54, te brojne dokumente OESS-a (v. primjerice OSCE, ODIHR, Hate Crime Laws: A Practical Guide, 2014, str. 18).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.* V. i *supra*, pod t.1.

³⁰ Turković, *loc. cit.* (bilj. 24).

2. ZLOČINI IZ MRŽNJE U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU

2.1. Zločini iz mržnje u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i praksi

Pravni koncept zločina iz mržnje u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu pojavio se 2006. godine, novelom Kaznenog zakona iz 1997. godine (dalje: KZ97).³¹ Tom je novelom zločin iz mržnje definiran kao svako kazneno djelo počinjeno „iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina“ (čl. 89. st. 36. KZ97).³² Svrha te odredbe međutim ostala je nedorečena budući da je mržnja kao nova kvalifikatorna okolnost (pobuda) uvedena samo kod kaznenog djela teškog ubojstva. Izvan tog konteksta zakon nije izrijekom obvezao suce da pridaju posebnu važnost utvrđenju da je neko djelo počinjeno iz mržnje.³³ Drugim riječima, ni u općem ni u posebnom dijelu Kaznenog zakona nije bilo daljnijeg upućivanja na čl. 89. st. 36. KZ97 koje bi toj odredbi dalo praktičnu važnost u smislu primjene materijalnog kaznenog prava i kaznenog progona.³² Stoga se u presudama donesenima prije 1. siječnja 2013. godine iznimno rijetko mržnja, iako je zbog njezina utvrđenja kao motiva djelo kvalificirano u vezi s čl. 89. st. 36. KZ97, cijenila kao otegotna okolnost. Držimo da je i tada međutim to valjalo u pretežitom dijelu tretirati kao otegotnu okolnost, kao što se to čini u presudi zbog kaznenih djela počinjenih 6. studenog 2010., donesenoj 31. siječnja 2011.³⁴

U pozitivnom pravu pojam zločina iz mržnje reguliran je novim Kaznenim zakonom iz 2011. godine (dalje: KZ).³⁵ Prema čl. 87. st. 21. KZ-a zločin iz mržnje jest „kazneno djelo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe“. Pritom je jezik, kao osobina, uveden Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN101/15). U odnosu na ranije zakonsko rješenje očito je smanjenje taksativno navedenih zaštićenih osobina, a možda još važnije – nije zadržana ni generalna klauzula kojom bi se omogućilo obuhvaćanje drugih osobina. Radna skupina nije po-

³¹ NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 11/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

³² V. čl. 14. Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 28. 6. 2006, NN 71/06.

³³ Da bi odredba imala smisla samo da je u posebnom dijelu zločin iz mržnje propisan kao kvalifikatorno obilježje, upozorili su i Pavišić, B. *et al.*, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007, str. 293.

³⁴ Presuda OKS-a u Zagrebu, 7. KO-3239/10. od 31. siječnja 2010.

³⁵ Kazneni zakon usvojen je 2011. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 2013. godine. Do sada je noveliran pet puta. V. NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17 i 118/18.

sebno obrazložila tu promjenu, već je u Obrazloženju samo kratko navedeno da je definicija zločina iz mržnje usklađena sa zahtjevima Okvirne odluke o rasizmu i ksenofobiji.³⁶ To je međutim samo djelomično točno. Naime Okvirna odluka općenito je usmjerena na zaštitu od mržnje samo na temelju rase, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti te boje kože, a u čl. 89. st. 20. KZ-a pored tih osobina navode se i druge (invaliditet, spol, spolno opredjeljenje i rodni identitet druge osobe), čime je hrvatski zakonodavac ostao (i dalje) korak ispred europskog.

Ono što jest usklađeno s Okvirnom odlukom jesu pravne posljedice koje prate utvrđenje da neko kazneno djelo predstavlja zločin iz mržnje. Već je sam zakonodavac kod nekih kaznenih djela propisao da, ako su počinjena iz mržnje, predstavljaju teži – kvalifikatorni oblik djela. Navedeno je propisano kod kaznenog djela teškog ubojstva (čl. 111. KZ-a), sakaćenja ženskih spolnih organa (čl. 116. st. 3. KZ-a), tjelesne ozljede (čl. 117. st. 2. KZ-a), teške tjelesne ozljede (čl. 118. st. 2. KZ-a), osobito teške tjelesne ozljede (čl. 119. st. 2. KZ-a), teškog kaznenog djela protiv spolne slobode (čl. 154. st. 1. t. 4. i čl. 155. st. 2.) te izazivanja nereda (čl. 324. st. 2. KZ-a).³⁷ Kod odabira djela za koja je propisao kvalifikatorni oblik „zakonodavac se rukovodio učestalošću određenih ponašanja u hrvatskom društvu, te njihovom težinom i posljedicama za hrvatsko društvo.“³⁸ No i tamo gdje mržnja ne predstavlja kvalifikatornu okolnost činjenica da je neko kazneno djelo motivirano mržnjom nije bez pravnih učinaka. Naime sada čl. 87. st. 21. KZ-a izrijeком zahtijeva - „takvo postupanje uzet će se kao otegotna okolnost ako ovim Zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje.“ Suci dakle činjenicu da je kazneno djelo počinjeno iz mržnje uvijek trebaju, i to jasno i izričito, cijiniti kao otegotnu okolnost.³⁹ Taj zakonski imperativ međutim često ne nalazi ostvarenje u sudskim presudama, pa tako u obrazloženjima presuda zbog zločina iz mržnje, prilikom obrazlaganja okolnosti o kojima ovisi odmjeravanje kazne, mržnja kao otegotna okolnost često izostaje.⁴⁰ Aktualnim zakonskim rješenjem zakonodavac je dakle odstupio od tzv. sustava ambivalentnih okolnosti za odmjeravanje kazne, prema

³⁶ Turković, K. *et al.*, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2013, str. 129.

³⁷ Mržnja se izrijeком spominje i kod kaznenog djela javnog poticanja na nasilje ili mržnju iz čl. 325. KZ-a, no to je djelo specifične strukture u usporedbi sa zločinima iz mržnje *stricto sensu*, zbog čega se kratko analizira zasebno *infra* pod t. 3.

³⁸ Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 508.

³⁹ I u ovom je pogledu zapravo hrvatski zakonodavac otišao korak dalje u odnosu na Okvirnu odluku o rasizmu i ksenofobiji, prema kojoj države trebaju osigurati da sudovi mogu uzeti u obzir rasističku i ksenofobnu motivaciju pri odmjeravanju kazne (engl. „*that such motivation may be taken into consideration by the courts*“), a ne i da takva motivacija nužno mora predstavljati otegotnu okolnost u svakom slučaju.

⁴⁰ Tako primjerice u presudi OKS-a u Zagrebu broj 26 K-1790/18 od 21. studenog 2018. ili u presudi OKS-a u Zagrebu broj 32 K-1425/17 od 26. siječnja 2018.

kojem svaka okolnost može biti otegotna ili olakotna, što ovisi o ocjeni suda u svakom konkretnom slučaju.⁴¹ Kako ističe Turković, nomotehnički je takav pristup lakše provediv – tj. „u smislu dokazivanja tako propisana kaznena djela su manje zahtjevna“.⁴² U našem pravnom sustavu međutim i činjenice o kojima ovisi odmjeravanje kazne trebalo bi utvrditi s istim stupnjem uvjerenosti kao i one o kojima ovisi odluka o krivnji,⁴³ pa je stoga ova razlika makar u teorijskom smislu upitna.⁴⁴ Ističe se i da se kod ponovljenog ponašanja u prijašnjem postupku utvrđena otegotna okolnost da je djelo počinjeno iz mržnje obično ne uzima u obzir kod izricanja sankcije jer se o otegotnim okolnostima i ne vodi posebna evidencija.⁴⁵ Pa ipak, prilikom osude sud bi u pravnoj kvalifikaciji trebao počinjeno djelo vezati uz čl. 87. st. 21. KZ-a, čime se omogućava praćenje recidivizma i uzimanje u obzir i ranijeg počinjenja zločina iz mržnje pri odmjeravanju kazne za ponovljeno djelo iz mržnje. To međutim neće biti moguće kod većine kaznenih djela kod kojih je mržnja kvalifikatorni element s obzirom na to da uglavnom to nije jedina predviđena kvalifikatorna okolnost nekog djela te da je sudska praksa u pogledu vezivanja uz čl. 87. st. 21. KZ-a kod tih djela neujednačena.⁴⁶

Osim materijalnopravnih, činjenica da je djelo počinjeno iz mržnje može imati i procesnopravne učinke. Naime dok se ‘obična’ prisila i prijetnja progone po privatnoj tužbi, onda kada su ta djela počinjena iz mržnje progon poduzima državno odvjetništvo po službenoj dužnosti (čl. 138. st. 2., čl. 139. st. 4. KZ-a), a i kod tih djela mržnju bi valjalo cijeliti kao otegotnu okolnost.⁴⁷

⁴¹ Derenčinović, D. u Cvitanović, L. *et al.*, Posebni dio kaznenog prava, Zagreb, 2018, str. 85.

⁴² Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 508.

⁴³ Đurđević, Z., Odluka o kazni – kaznenoprocena pitanja, 11(2) *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (2004), str. 756-757, pri čemu se poziva na ranija pravna stajališta Vrhovnog suda.

⁴⁴ U praktičnom smislu neupitno je da naši sudovi odluci o kazni i utvrđivanju okolnosti važnih za odmjeravanje kazne često pristupaju šablonski. U kontekstu ratnih zločina v. Munivrana Vajda, M., Domestic Trials for International Crimes – A Critical Analysis of Croatian War Crimes Sentencing Jurisprudence, *International Criminal Law Review* vol. 19 (1), 2019, str. 15-38.

⁴⁵ Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 508.

⁴⁶ Naime neki sudovi usprkos činjenici da je mržnja sadržana u samoj kvalifikaciji dodatno u izreci presude u zakonskom nazivu navode i čl. 87. st. 21. KZ-a (v. npr. presudu OKS-a u Zagrebu, broj 26. KO-2125/13 od 2. prosinca 2013. godine, u kojoj sud okrivljenika oslobađa optužbe za djelo „opisano u članku 117. stavak 1. i 2. Kaznenog zakona u svezi sa člankom 87. stavak 21. Kaznenog zakona“). Nekonzistentna je i sudska praksa kod kaznenog djela prijetnje, kod kojeg pojedini sudovi u zakonskom opisu i nazivu navode i čl. 139. st. 4. iako navedeni stavak propisuje mržnju kao jednu od okolnosti o kojoj ovisi pokretanje progona (po službenoj dužnosti), a ne kao materijalnu kvalifikaciju djela. Usp. npr. presude OKS-a u Zagrebu – broj 32. K-1425/17-15 od 26. siječnja 2018. i broj 26. K-1790/18 od 21. studenog 2018.

⁴⁷ Tako nešto ne bi predstavljalo dvostruko vrednovanje istih okolnosti jer se zabrana dvostrukog vrednovanja odnosi na okolnosti važne za odmjeravanje kazne. V. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Osijek, 2016, str. 423-425.

Stoga neprepoznavanje naravi djela može imati višeslojne reperkusije – djelo neće biti evidentirano kao zločin iz mržnje, djelo neće biti adekvatno (strože) kažnjeno, a progon može biti prepušten inicijativi žrtve. Osim toga posljedice neprepoznavanja naravi djela mogu se ogledati i u nedostatnoj zaštiti žrtve. Naime Zakon o kaznenom postupku (ZKP)⁴⁸ uz utvrđenje statusa žrtve zločina iz mržnje veže, između ostalog, i dužnost izrade pojedinačne procjene radi ocjene postoji li potreba za primjenom posebnih mjera zaštite žrtve (čl. 43.a ZKP-a). Time je implementirana obveza iz Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, koja žrtve zločina iz mržnje prepoznaje kao žrtve koje su u visokom postotku žrtve sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, te ih stoga treba posebno zaštititi.

2.1.1. Predstavlja li mržnja obilježje djela?

Možda najvažnije teorijsko i praktično pitanje za tumačenje i primjenu koncepta zločina iz mržnje odnosi se na to koji sadržaj treba dati pojmu mržnje i predstavlja li mržnja uopće obilježje djela.

Mržnja lingvistički označava „snažni osjećaj koji nagoni da se komu želi ili da mu se čini zlo, osjećaj krajnje odbojnosti prema komu ili čemu, bolesno stanje neprijateljstva“.⁴⁹ U kaznenopravnom kontekstu zločina iz mržnje prema Derenčinoviću mržnja je „negativna emocija koja se sastoji u sposobnosti čovjeka da definira, a potom dehumanizira ili demonizira drugoga i postupcima kojima se ta sposobnost izražava“.⁵⁰ Mržnja se u istom kontekstu definira i kao „stanje visoke netolerancije zasnovane na različitim osnovama, uvijek nadahnuta radikalnom netrpeljivošću“.⁵¹

Sama sintagma ‘zločin iz mržnje’ na prvi pogled upućuje da mržnju valja promatrati kao (subjektivno) obilježje djela, tj. nužnu motivaciju na strani počinitelja, no detaljnija analiza dovodi u pitanje takav zaključak. U poredbenoj literaturi spominju se dva modela inkriminacije zločina iz mržnje: tzv. model diskriminacijske selekcije (engl. *discriminatory selection model*) i model osobnog neprijateljstva, tj. neprijateljski model (engl. *hostility model*).⁵² Kod prvog modela nije nužno dokazati postojanje mržnje ili animoziteta kod po-

⁴⁸ NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17.

⁴⁹ Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>.

⁵⁰ Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 41), str. 86.

⁵¹ Bačić, F.; Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, drugi dio, Zagreb, 2006, str. 28.

⁵² OSCE, ODIHR, Manual on Joint Hate Crime Training for Police and Prosecutors, 2018, str. 20-21.

činitelja osobno, nego je dostatno da je počinitelj odabrao svoju žrtvu zbog njezine stvarne ili presumirane povezanosti s određenom skupinom, dok drugi postavlja viši prag i zahtijeva iskazivanje osobnog animoziteta ili neprijateljstva počinitelja prema žrtvi, odnosno određenoj skupini.

Prva definicija zločina iz mržnje u hrvatskom zakonodavstvu iz 2006. godine jasno je slijedila model osobnog neprijateljstva. Zločinima iz mržnje označena su djela počinjena iz mržnje prema osobi zbog određenih osobina. Novi Kazneni zakon bliži je drugom modelu budući da čl. 87. st. 21. KZ-a ne traži utvrđivanje mržnje na strani počinitelja, već je dovoljno utvrditi da je djelo počinjeno zbog nekih, zakonom taksativno navedenih osobina druge osobe. S tim u skladu čak i kod kvalifikatornih oblika nekih kaznenih djela kod kojih zakonska formulacija traži da je djelo počinjeno „iz mržnje“ ovu bi formulaciju ispravnije bilo tumačiti u skladu s čl. 87. st. 21. KZ-a, dakle u skladu s modelom diskriminatorne selekcije.⁵³ Slično navodi i Turković kada upozorava da emocija s kojom se djelo čini više nije važna i ne predstavlja obilježje kaznenog djela, što uvelike olakšava dokazivanje takvih djela jer se ne mora dokazivati postojanje emocije mržnje, nego samo uzročna veza između počinjenja djela i zaštićenog obilježja.⁵⁴ Stoga držimo kako nije potrebno kod ovih kaznenih djela vještačiti mržnju kao emociju na strani počinitelja. Drugačijeg smo međutim stava u pogledu potrebnog subjektivnog odnosa počinitelja prema djelu. Prema Turković nije nužno da je počinitelj bio svjestan zaštićenog obilježja, nego je dovoljno da je prema okolnostima bio dužan i prema svojim osobinama mogao biti svjestan tog zaštićenog obilježja.⁵⁵ Njezino promišljanje proizlazi iz strukturnog poistovjećivanja zločina iz mržnje s kaznenim djelima kvalificiranima težom posljedicom, za koja zakonodavac propisuje težu kaznu kad počinitelj glede teže posljedice kaznenog djela postupi barem s nehajem (čl. 27. st. 2. KZ11). Na temelju toga zaključuje kako je zločine iz mržnje moguće počinuti i s namjerom i iz nehaja. I Turković upozorava kako bi se čl. 27. st. 2. KZ11 mogao u svjetlu čl. 87. st. 21. KZ-a čitati tako da se kod zločina iz mržnje kažnjavaju samo one situacije u kojima je teža posljedica bila obu-

⁵³ Tako i Novosel, D., Važnije izmjene Kaznenog zakona u DORH, Stručni skup Kaznenog odjela, Valbandon, 2006, str. 11, a nedavno i Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 507, koja, iako ističe da se radna skupina nije rukovođila ni jednim od navedenih modela, smatra da je definicija iz 2006. sličnija tzv. neprijateljskom modelu, a definicija iz 2011. modelu diskriminacijske selekcije. Inače, u našoj literaturi mržnja se u pravilu analizira kao pobuda počinitelja u okviru kaznenog djela teškog ubojstva, gdje se opisuje kao negativna emocija povezana s dehumanizacijom i demonizacijom drugoga, što bi upućivalo na potrebu utvrđivanja mržnje na strani počinitelja i model osobnog neprijateljstva (v. npr. Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 41), str. 86). Da djelo mora biti motivirano mržnjom, navode i Novoselec, P.; Martinović, I., Komentar Kaznenog zakona, I. knjiga: Opći dio, Zagreb, 2019, str. 515.

⁵⁴ Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 507.

⁵⁵ *Ibid.*

hvaćena svjesnim nehajem ili čak samo namjerom počinitelja jer zakonodavac izričito propisuje da počinitelj mora postupati „zbog“ zaštićenog obilježja druge osobe; dakle moguće je tumačiti da zakonodavac zahtijeva svijest o postojanju te okolnosti. Pa ipak, ona smatra kako je namjera zakonodavca bila olakšati progon zločina iz mržnje i na taj način pojačati zaštitu skupina koje su posebno ranjive u pogledu diskriminatornog postupanja prema njima, iz čega izvodi zaključak kako zakonodavac nije imao intenciju isključiti mogućnost kažnjavanja nesvjesnog nehaja u odnosu na težu posljedicu, tj. kako je za zločin iz mržnje moguće kazniti počinitelja koji nije bio svjestan nekog zaštićenog obilježja druge osobe, ali je mogao i morao biti svjestan.⁵⁶ Ne ulazeći u pitanje je li to uistinu bio motiv zakonodavca, koji kao takav nije javno dostupan i vidljiv iz obrazloženja,⁵⁷ smatramo kako kvalifikatorna, odnosno otegotna okolnost da je djelo počinjeno „iz mržnje“ ne predstavlja težu posljedicu u smislu čl. 27. st. 2. KZ11. Činjenica da je kazneno djelo počinjeno zbog zaštićene osobine ne može se smatrati težom posljedicom – promjenom u vanjskom svijetu koja je vremenski i prostorno odvojena od radnje i kao takva predstavlja dio bića kaznenog djela, pa ni čl. 27. st. 2. KZ11 nije primjenjiv. Mišljenja smo dakle da se ne radi o kaznenim djelima kvalificiranim težom posljedicom, nego o drugom tipu kvalificiranih kaznenih djela, kod kojih je djelo kvalificirano zbog pobude/motiva koji predstavlja subjektivno obilježje djela (i kao takvo nije obuhvaćeno krivnjom počinitelja).⁵⁸

S tim u vezi pitanje koje se postavilo i u našoj sudskoj praksi jest mora li mržnja, tj. točnije rečeno predrasuda, biti isključivi ili dominantni motiv postupanja. U jednom predmetu Županijski sud u Zagrebu usvojio je žalbu okrivljenika protiv presude prvostupanijskog suda kojom su okrivljenici oglašeni krivim za kaznena djela prijetnje i tjelesne ozljede počinjena iz mržnje u smislu odredbe čl. 87. st. 21. KZ-a, prema oštećenom zbog njegova etničkog porijekla, tj. zbog pripadnosti romskoj manjini. Sud je smatrao kako, da bi se radilo o zločinu iz mržnje, postupanje počinitelja treba biti takvo da je „neposredno presudno i uglavnom isključivo motivirano mržnjom spram koga zbog zakonom citiranih svojstava te osobe.“⁵⁹ U konkretnom predmetu Žu-

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Komentar radne skupine takvo obrazloženje eksplicitno ne sadrži. V. Turković *et al.*, *op. cit.* (bilj. 36), str. 129-130.

⁵⁸ Slično o tzv. „drugom načinu kvalificiranih kaznenih djela“ i Pavišić, B.; Grozdanić, V.; Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007, str. 189. To, naravno, ne isključuje kažnjivost u situaciji kada osoba stvarno nema obilježja zbog kojih počinitelj čini djelo, o čemu više *infra*. Ukoliko se kao primjer uzme kazneno djelo teškog ubojstva, teorija i praksa jasno zauzimaju stav da kvalifikatorne okolnosti koje ubojstvo čine teškim, pa tako i pobude, moraju biti obuhvaćene namjerom počinitelja.

⁵⁹ Žup. sud u Zagrebu, Kž-58/15-3, 24. ožujka 2015. U presudi se sud paušalno pozvao na pravnu teoriju i praksu, bez navođenja konkretnog izvora.

panijski sud u Zagrebu smatrao je kako je do sukoba došlo zbog niza drugih okolnosti te da prozivanje oštećenog zbog njegova identiteta („jebem ti mater cigansku... sve vas ima istrijebiti mamu vam cigansku jebem“, „jebem vam majku, treba vas istrijebiti, ubit ću te“) nema takav značaj da bi se predmetna djela mogla svrstati pod zločin iz mržnje. Svoje utvrđenje sud je potkrijepio zaključkom da su navedene izjave bile stimulirane ponajprije alkoholiziranim stanjem okrivljenika i „za takve situacije, uobičajenom terminologijom vrijeđanja i psovanja, u okvirima koje drugu stranu nastoji se povrijediti obezvrjeđivanjem i vrijeđanjem onoga na što je najosjetljivija (otac, majka, nacionalno etničko, regionalno itd.)“⁶⁰

Stav da zaštićeno obilježje mora biti isključiv pokretač počiniteljeva djelovanja valja ipak smatrati pogrešnim. Djelo treba kvalificirati kao zločin iz mržnje ako su predrasude počinitelja na temelju neke zaštićene osobine barem jedan od razloga za počinjenje.⁶¹ I ESLJP je jasno zauzeo stajalište kako počinitelji zločina iz mržnje mogu postupati s različitim motivima te da kvalifikacija zločina iz mržnje nije isključena ni kada situacijski faktori imaju jednak ili čak i jači učinak od stavova i predrasuda prema skupini kojoj žrtva pripada.⁶² Ni prema dostupnoj sudskoj praksi drugih hrvatskih sudova poticajno djelovanje alkohola ne isključuje kvalifikaciju zločina iz mržnje, čak ni kada su riječi na temelju kojih je izveden zaključak o motiviranosti počinitelja predrasadama prema pripadniku druge rase ili boje kože upućene oštećenom samo jednom.⁶³ Relevantna ne bi trebala biti ni činjenica da okrivljenik inače nije sklon takvim životnim stavovima⁶⁴ ako je ispravno utvrđeno njihovo postojanje u trenutku počinjenja djela. Ono što međutim treba utvrditi jest uzročna veza između zaštićenog obilježja i počinjenja djela. Ako usprkos diskriminatornim pratećim izjavama zaštićeno obilježje nije bilo ni supsidijaran motiv počinjenja djela, djelo ne bi trebalo kvalificirati kao zločin iz mržnje. Pri tome teorija ekvivalencije i hipotetički postupak eliminacije predstavljaju dobro polazište – ukoliko bi djelo bilo počinjeno i kada počinitelj ne bi bio svjestan zaštićenog

⁶⁰ *Ibid.* Sud je dodao i kako je „početni impuls događaju“ dalo ponašanje samog oštećenika, koji je „svjestan da time može provocirati pijanog čovjeka“, za II. okrivljenog, koji je prethodno u prolazu ‘trknuo’ suprugu oštećenika, rekao da je ‘urokan’.

⁶¹ V. OSCE, *op. cit.* (bilj. 51), str. 19 i str. 21 („*bias motivation does not need to be the only motivation for the crime*“). Tako i Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 520. I u našoj je sudskoj praksi načelno prepoznato da se pobude iz kojih je djelo počinjeno mogu kumulirati. Tako se ubojstvo iz bezobzirne osvete često pojavljuje u stjecaju s mržnjom. Derenčinović, *op. cit.* (bilj. 41), str. 85.

⁶² ESLJP, Škorjanec protiv Hrvatske, para 55., Balazs protiv Mađarske, zahtjev br. 15529/12, para. 70.

⁶³ Županijski sud u Slavanskom Brodu, Kž-220/14 od 20. ožujka 2015., prema Garačić, Kazneni zakon u sudskoj praksi – opći dio, Rijeka, 2016, str. 650.

⁶⁴ *Ibid.*

obilježja žrtve, tada nema uzročne veze i djelo se neće moći kvalificirati kao zločin iz mržnje. Ovo je možda i najteže utvrditi u praksi, kada je u podlozi događaja neki sukob, bi li konkretno kazneno djelo bilo počinjeno i da ta osoba nije pripadala nekoj zaštićenoj skupini? Smatramo da bi to trebalo u svakom pojedinom slučaju procijeniti s obzirom na to da se radi o uzročnosti motiva i radnje.

No u svakom slučaju smatramo kako je, pri kvalifikaciji kaznenog djela kao zločina iz mržnje, uz dovođenje u vezu kaznenog djela s čl. 87. st. 21. KZ11, pri navođenju zakonskog opisa u njemu nužno istaknuti da je kazneno djelo počinjeno iz mržnje - bilo isticanjem u zakonskom opisu samo okolnosti „iz mržnje“;⁶⁵ bilo riječima „a djelo je počinjeno iz mržnje“;⁶⁶ bilo „iz mržnje zbog rasne pripadnosti i boje kože“.⁶⁷ Iako držimo da bi i u zakonskom opisu presuda valjalo ujednačiti način navođenja, u svakom je slučaju ondje nužno navesti termin mržnje. Stoga nije ispravan i prihvatljiv zakonski opis kaznenog djela počinjenog iz mržnje u kojem je, iako se u pravnom opisu djelo povezuje s čl. 87. st. 21. KZ11, propušteno navesti da je djelo počinjeno iz mržnje.

2.1.2. Tko može biti objekt radnje počinjenja?

Iako se to naizgled ne čini spornim, uzimajući u obzir *numerus clausus* zaštićenih osobina, pa sukladno tomu i osoba koje se s tim osobinama dovode u vezu, ipak se u radu na predmetima i ovo postavilo kao sporno pitanje.

I dok je teorija i praksa uglavnom suglasna kako nije nužno da žrtva doista posjeduje određenu osobinu, već je dovoljno da počinitelj djela samo smatra da objekt njegova napada tu osobinu posjeduje (dakle stvarna i pretpostavljena zaštićena osobina), nedovoljno određenim pokazao se naime odgovor na pitanje može li kvalifikacija zločina iz mržnje opstati i kada žrtva djela objektivno ne posjeduje zaštićenu osobinu, tj. objektivno ne pripada zaštićenoj skupini, a ni počinitelj ne smatra da ona toj skupini pripada, no zna ili pretpostavlja da je objekt njegova napada na neki način povezan sa zaštićenom skupinom ili njezinim pripadnikom. To se pitanje pojavilo u već dobro poznatom i spomenutom predmetu *Škorjanec*, koji je dospio i pred ESLJP. U tom se predmetu radilo o napadu na Roma, ali i na njegovu partnericu koja nije bila Romkinja, čega je počinitelj bio svjestan, kao i okolnosti da je ona u bliskom odnosu s napadnutim Romom, zbog čega državno odvjetništvo nasilje počinjeno prema njoj nije kvalificiralo kao zločin iz mržnje. U ovom predmetu ESLJP je jasno

⁶⁵ Kao što je u presudi OKS-a u Zagrebu broj 2 Kmp-159/12-19 od 2. listopada 2013. ili u presudi 20. Ko-1599/12 od 16. studenog 2012.

⁶⁶ Kao u presudi OKS-a u Zagrebu broj 21 K-1470/16 od 15. ožujka 2019.

⁶⁷ Kao u presudi OKS-a u Zagrebu broj 1. Km-10/2016-55 od 4. prosinca 2017.

zauzeo stav kako žrtva zločina iz mržnje ne mora nužno biti osoba koja sama posjeduje ili se za nju pretpostavlja da posjeduje određene osobine (određenu rasnu, nacionalnu, etničku, vjersku pripadnost itd.), nego i druga osoba koja je napadnuta zbog svoje stvarne ili pretpostavljene povezanosti (engl. *affiliation*) s drugom osobom koja stvarno ili pretpostavljeno posjeduje određene zaštićene osobine.⁶⁸ Ta presuda ESLJP-a jasno šalje dvije poruke. Prva je da zločin iz mržnje može biti počinjen i prema osobi zbog njezine afilijacije, tj. povezanosti s osobom koja pripada krugu osoba sa zaštićenim karakteristikama. Pritom se ESLJP pri analizi međunarodnih izvora pozvao na smjernice OESS-a, u kojima se navodi kako bi zakoni koji inkriminiraju zločine iz mržnje trebali obuhvatiti i napade na osobe zbog njihove povezanosti sa skupinom koja dijeli zaštićene osobine, budući da se takve osobe često lako previde kao žrtve zločina iz mržnje. Jedna studija u Finskoj pokazuje da je čak petina zločina iz mržnje u Finskoj počinjena prema osobama koje su etnički Finci, ali su se nalazili u društvu ili braku s osobom stranog podrijetla.⁶⁹ Stoga je jedan od indikatora da je riječ o zločinu iz mržnje upravo okolnost da je žrtva bila u društvu pripadnika neke manjine, odnosno da je oženjena ili udana za takvu osobu.⁷⁰ Koliko daleko takva povezanost ide, ostaje otvoreno pitanje za sudsku praksu, koja se u tom smislu prije ove presude nije razvijala, pa će se odgovor na to tek vidjeti, no vjerojatno bi uz partnera trebalo obuhvatiti i druge bliske osobe, pa i osobu koja priskače u pomoć žrtvi zločina iz mržnje, koja izražava podršku zaštićenim skupinama, odnosno pripadniku takve skupine i sl.⁷¹

Druga je poruka već spomenuta pogrešna percepcija, tj. zabluda počinitelja, koja nije pravno relevantna. Drugim riječima, zločin iz mržnje može biti počinjen i prema osobi koja nema osobine koje joj počinitelj pogrešno pridaje ili koja stvarno nije povezana s takvom drugom osobom. Time sud motivaciji i subjektivnom odnosu počinitelja prema zaštićenom obilježju daje zapravo jednak značaj kao i postojanju samog zaštićenog obilježja.⁷² Iako takvu situaciju naš KZ11 eksplicitno ne predviđa, isti bi se zaključak mogao izvesti već i iz temeljnih postulata kaznenopravne dogmatike. Naime dominantno obilježje zločina iz mržnje nije svojstvo osobe, već motiv postupanja, a počinitelj ne

⁶⁸ ESLJP, Škorjanec protiv Hrvatske, para. 56.

⁶⁹ Prema Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 517.

⁷⁰ ESLJP, Škorjanec protiv Hrvatske, para. 33. i 34. pozivaju se na dva dokumenta OESS-a iz 2009. godine „Hate Crime Laws: A Practical Guide“ i „Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGOs in the OSCE region“.

⁷¹ Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 518, na temelju presude ESLJP-a u predmetu Guberina te odluka Europskog suda pravde u slučajevima S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law te CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD. Da takve osobe mogu lako postati žrtve napada, pokazuje i činjenično stanje navedeno u presudi OKS-a u Zagrebu broj 1. Km-10/2016-55 od 4. prosinca 2017.

⁷² Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 521.

može biti u zabludi o subjektivnim obilježjima djela, kao što je postupanje s nekim motivom.⁷³ Kada je riječ o prekršajima i diskriminaciji kao srodnom konceptu, Zakon o suzbijanju diskriminacije u čl. 1. st. 3. eksplicitno navodi da diskriminaciju predstavlja stavljanje neke osobe u nepovoljniji položaj i na temelju pogrešne predodžbe o postojanju osnove za diskriminaciju.⁷⁴

Konačno, važno je istaknuti da, iako je zločin iz mržnje prema svojoj definiciji iz čl. 87. st. 21. KZ-a djelo koje se poduzima zbog svojstava neke osobe, zločini iz mržnje nisu nužno ograničeni na djela nasilja prema nekoj osobi, već su obuhvaćeni i napadi na imovinu, kako određene osobe, tako i djela vandalizma kao što je primjerice neovlašteno mijenjanje izgleda nekih površina, tj. kazneno djelo oštećenja tuđe stvari iz čl. 235. KZ-a. Navedeno je već do sada sudska praksa pravilno prepoznala i izrazila u većem broju presuda.⁷⁵

2.1.3. Zaštićene osobine

Iako na prvi pogled jasan, i pojam zaštićenih osobina izaziva brojne kontroverze. Kao prvo, ono koje se tiče ponajprije zakonodavca, postavlja se pitanje širine kruga, a suglasan odgovor ne daju ni poredbeni (neobvezujući) izvori. Premda se naš zakonodavac odlučio za zatvoreni krug osobina koje štiti kod zločina iz mržnje, FRA se zalaže za proširenje zaštićenih osobina na način da se obuhvate sve diskriminatorne osnove iz čl. 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, odnosno iz čl. 21. Povelje o temeljnim pravima EU-a.⁷⁶ OESS pak naglašava da se pristup zaštićenim osobinama znatno razlikuje među državama te da bi pri donošenju odluke kojim skupinama pružiti zaštitu države trebalo krenuti od povijesnih okolnosti te zaštitu svakako pružiti povijesno diskriminiranim skupinama na njihovu području. Osim toga države bi trebale uzeti u obzir i suvremene društvene odnose i izazove, uključujući učestalost incidenata protiv određenih skupina.⁷⁷ Na tom tragu i Turković pojašnjava kako se pri donošenju KZ11 radna skupina rukovodila „učestalošću određenih ponašanja, podjelama u društvu i percepciji pojedinih zaštićenih obilježja i skupina koje su rezultat povijesnog i kulturnog razvoja hrvatskog društva“.⁷⁸

⁷³ Novoselec, *op. cit.* (bilj. 46), str. 247, pojašnjava kako počinitelj ne može po naravi stvari biti u zabludi o onome što se događa u njegovoj svijesti.

⁷⁴ NN 85/08 i 112/12.

⁷⁵ Presuda OKS-a u Zagrebu broj 27. Kovm-137/2016-5 od 20. svibnja 2016.; presuda OKS-a u Zagrebu broj 2 Kmp-159/12-19 od 2. listopada 2013.

⁷⁶ FRA Brief, Crimes motivated by hatred and prejudice in the EU, 2013, <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/fra-brief-crimes-motivated-hatred-and-prejudice-eu> (pristup 16. 10. 2019.).

⁷⁷ OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 45.

⁷⁸ Turković, *op. cit.* (bilj. 24) str. 506.

U tom kontekstu ne čudi sužavanje kruga zaštićenih osobina u hrvatskom pravnom sustavu stupanjem na snagu KZ11. Tim su zakonom isključene neke ranije teško dokazive osnove, kao što su rođenje ili naobrazba,⁷⁹ ali i socijalno podrijetlo, imovina i društveni položaj, jer će se u takvim situacijama češće raditi o imovinskom kriminalitetu motiviranom koristoljubljem, a ne mržnjom, odnosno predrasudama.⁸⁰ Iako se to može preliminarno ocijeniti razumnim, kako se pravni koncept zločina iz mržnje ne bi „razvodnio“, postoji mogućnost da će buduća praksa ESLJP-a ići u drugom smjeru i izjednačiti sve osnove iz čl. 14. EKLJP-a, odnosno sada nejednaku razinu zaštite koja se pruža diskriminatornim osnovama, tj. zaštićenim obilježjima navedenima u tom članku.⁸¹

Nama se međutim čini pozitivnim što je KZ11 taksativno nabrojao i ograničio zaštićene osobine,⁸² za razliku od zakonskog rješenja kod „srodnog“ djela, tzv. govora mržnje, odnosno javnog poticanja na nasilje i mržnju, kod kojeg generalna klauzula – druge osobine - praktičarima nameće neke nedoumice i nejasnoće, odnosno nesnalaženje u njezinu tumačenju.⁸³ Iako generalne klauzule imaju svoju vrijednost jer otklanjaju potrebu za učestalim zakonodavnim promjenama, OESS se zalaže protiv njih ističući kako se kroz generalne klauzule odluka o tome koje kategorije posebno ranjivih skupina treba zaštititi prepušta sudovima umjesto zakonodavcu te upozoravajući na nedovoljnu određenost takvih formulacija i opasnost od razvodnjavanja zločina iz mržnje.⁸⁴

Od praktične je važnosti pitanje kako tumačiti sve taksativno navedene zaštićene osobine. Na prvi se pogled one čine samorazumljivima, pa ne čudi što nisu problematizirane u našoj sudskoj praksi i literaturi, a ni KZ ne sadrži njihove definicije. Pa ipak, praktična primjena može dovesti do problema i nedoumica, a na neke upućuju i preporuke ECRI-ja. Hrvatskoj se prigovara da kao zaštićenu osobinu ne uključuje državljanstvo, usprkos tome što čl. 87. st. 21. KZ-a navodi nacionalno podrijetlo.⁸⁵ Naime iako nacionalnost (engl. *nationality*) načelno predstavlja sinonimom za državljanstvo, sintagma 'nacionalno

⁷⁹ Teže je dokazati da je počinitelj odabrao neku žrtvu zbog određene osobine ako ta osobina nije lako vidljiva, OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 39.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 45.

⁸¹ Turković, *op. cit.* (bilj. 24), str. 506-507.

⁸² Iznimku predstavlja kazneno djelo javnog poticanja na nasilje i mržnju iz čl. 325. KZ-a, koje se kao govor mržnje može smatrati tek zločinom iz mržnje u širem smislu.

⁸³ Munivrana Vajda, M.; Šurina Marton, A., Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, broj 2/2016, str. 455-456.

⁸⁴ OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 46. Posljednje u smislu – ako je sve zločin iz mržnje, onda kategorizacija gubi svrhu. Tu argumentaciju preuzima i Turković, *op. cit.* (bilj. 24).

⁸⁵ ECRI Report on Croatia (fifth monitoring cycle), usvojeno 21. ožujka 2018., a objavljeno 15. svibnja 2018., str. 11.

podrijetlo' često se smatra izrazom etničkih i kulturnih veza, a ne nužno i pravnom vezom s državom.⁸⁶ Ne postoji ni jedinstvena univerzalno prihvaćena definicija etničke skupine, odnosno etničkog podrijetla. Kao odrednice često se spominju zajednički jezik i kultura,⁸⁷ a navode se i neke druge zajedničke karakteristike, kao što su vjera, geografsko podrijetlo i povijest.⁸⁸ Nadalje, iako na prvi pogled jasan, sporan je i koncept rase, koja prema uvriježenom stajalištu danas predstavlja društveni konstrukt bez biološkog utemeljenja.⁸⁹ Stoga se predlaže oslanjanje na Konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, koja pojam rase tumači široko, na način da se odnosi na boju kože, podrijetlo i nacionalno i etničko podrijetlo.⁹⁰ Zbunjujuće, iako u međunarodnim dokumentima uvriježeno, može biti i istovremeno spominjanje boje kože, koja se može smatrati tek „najupadljivijom ‘rasnom’ oznakom“.⁹¹ Zanimljivo je i tumačenje vjere, tj. vjeroispovijesti. U literaturi se ističe kako u kontekstu zločina iz mržnje pojam treba shvatiti na način da obuhvati i ateizam,⁹² dok hrvatska sudska praksa ateizam u jednoj pravomoćnoj presudi smatra drugom osobinom (kod kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju),⁹³ pa je stoga upitno bi li djela počinjena zbog predrasuda prema ateistima u Hrvatskoj bila kvalificirana kao zločin iz mržnje s obzirom na to da hrvatska definicija zločina iz mržnje više ne sadrži generalnu klauzulu.⁹⁴ U svakom slučaju, držimo kako mržnja prema Katoličkoj crkvi, s obzirom na to da se radi o instituciji, a ne o vjeri, odnosno vjeroispovijesti, nikako ne može predstavljati objekt kojem pruža zaštitu odredba čl. 87. st. 21. KZ11 niti se kao motiv može navoditi u činjeničnom opisu kaznenog djela.⁹⁵ Zaštićena je osobina i (zajednički) jezik, no ovoj osobini u literaturi o zločinima iz mržnje nije pridavana posebna pažnja, vjerojatno barem djelomično i stoga što će se u tim situacijama u pravilu raditi i o zajedničkom etničkom ili nacionalnom podrijetlu. Pojam invaliditeta valja tumačiti u skladu s domaćim i međunarodnim izvorima. Prema čl. 1. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom „osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja,

⁸⁶ I Novoselec i Martinović čine se bliži takvu određenju kada nacionalno podrijetlo definiraju kao pripadnost određenom narodu, *op. cit.* (bilj. 52), str. 515.

⁸⁷ ICTY, Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, 2. rujna 1998., par. 513.

⁸⁸ OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 30.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 29-30.

⁹⁰ *Ibid.* V. i čl. 1. Konvencije.

⁹¹ Novoselec/Martinović, *op. cit.* (bilj. 52), str. 515.

⁹² *Ibid.*, str. 32.

⁹³ Konkretno svjetonazorom. V. presudu Općinskog suda u Požegi K-26/2016-2 od 26. veljače 2016.

⁹⁴ Ovu osobinu Novoselec i Martinović definiraju kao pripadnost određenoj vjerskoj zajednici, pa u skladu s tom definicijom ateisti ne bi bili obuhvaćeni. V. *op. cit.* (bilj. 52), str. 515.

⁹⁵ Kao što je u presudi OKS-a u Zagrebu broj Kovm-137/16-5 od 20. svibnja 2016.

koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima⁹⁶. Spol biološki označava ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena,⁹⁷ no postoje i interspolne osobe, čija se spolna i reproduktivna anatomija ne uklapa lako u uvriježeni binarni model. Pojmovi spolnog opredjeljenja i rodnog identiteta u propisima o zločinima iz mržnje često se navode skupa s ciljem zaštite LGBT(QI) osoba.⁹⁸ Dok prvi pojam označava emotivnu, seksualnu i drugu privlačnost prema osobama koje mogu biti istog i/ili različitog spola ili roda,⁹⁹ kao polazište u definiranju pojma rodnog identiteta može služiti definicija roda kao društveno oblikovanih uloga, ponašanja, aktivnosti i osobina koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce¹⁰⁰ i poistovjećivanja s njima. Stoga rodni identitet možemo tumačiti kao osobni osjećaj pripadnosti nekom spolu, koji se može razlikovati od biološkog spola.¹⁰¹

S obzirom na nedoumice u definiranju i preklapanju ne čudi praksa kumulativnog navođenja više osnova – rasna, nacionalna, etnička pripadnost, boja kože i sl., kao što se onda kvalificira u presudama, iako bi se osnove trebale jasnije odrediti i ograničiti.¹⁰²

⁹⁶ Hrvatska je država stranka. V. NN MU 6/07. Izvori su međutim raznoliki i među brojnim važećim definicijama nema potpune podudarnosti. V. i čl. 2. Zakona o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, NN 64/01. Pojam definira i Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, NN 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 58/93, 02/94, 76/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03, 148/13, i Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, koji usklađuje definiciju s međunarodnom konvencijom.

⁹⁷ Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>.

⁹⁸ V. Kuzmanović et al., Priručnik za policiju i pravosuđe. Prilagođavanje potrebama žrtava homofobnih i transfobnih kaznenih djela iz mržnje, Zagreb, 2017.

⁹⁹ V. <http://www.zagreb-pride.net/hr/spol-rod-rodni-identitet/>. Prema Jogjakartskim načelima - Načelima primjene međunarodnopravnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet „[p]od seksualnom orijentacijom podrazumijeva se sposobnost svake osobe za duboku emocionalnu i seksualnu privlačnost i naklonost prema osobama različitog ili istog ili i istog i različitog spola/roda te intimne i seksualne odnose s njima.“ https://www.lori.hr/images/stories/download/Jogjakartaska_nacela.pdf.

¹⁰⁰ V. čl. 3. Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, NN MU 3/2018.

¹⁰¹ Slično Novoselec/Martinović, *op. cit.* (bilj. 52), str. 515. Prema Jogjakartskim načelima „[p]od rodnim identitetom podrazumijeva se duboko proživljen unutarnji i individualni osjećaj roda svake osobe, koji može i ne mora odgovarati spolu pripisanom kod rođenja, a uključuje osobni doživljaj tijela (i može obuhvaćati, po vlastitom izboru, modifikaciju tjelesnog izgleda ili funkcija s pomoću medicinskih, kirurških ili drugih sredstava) i druge načine izražavanja roda, uz ostalo i odijevanje, govor i ponašanje.“

¹⁰² Presuda OKS-a u Zagrebu broj 2 Km-39/2018-9 od 4. rujna 2018.; presuda OKS-a u Zagrebu broj 1 Km-10/2016-55 od 4. prosinca 2017.

2.1.4. Indikatori zločina mržnje

Ukoliko počinitelj u postupku pred sudom ne prizna motiviranost predrasudama, odnosno počinjenje djela zbog nečije osobine zaštićene čl. 87. st. 21. KZ11, sud će u pravilu djelo kvalificirati kao zločin iz mržnje na temelju objektivnih kriterija – tzv. indikatora predrasuda (engl. *bias indicators*). U porredbenoj literaturi i priručnicima kao indikatori se najčešće spominju: okolnosti vezane uz žrtvu (npr. njezina pripadnost određenoj skupini), okolnosti vezane uz objekt radnje (npr. funkcija određenog predmeta), okolnosti vezane uz počinitelja (npr. pripadnost određenoj skupini, kao što su *skinheadi*), ponašanje počinitelja (izjave, simboli, odijevanje), okolnosti vezane uz mjesto i vrijeme počinjenja (npr. religijski praznik, crkva), percepcija žrtve da je riječ o zločinu iz mržnje te odsutnost drugih motiva.¹⁰³ U tom smislu ističe se obrazloženje jedne presude kojom je počinitelj osuđen zbog kaznenog djela uništenja i oštećenja tuđe stvari iz mržnje iz čl. 222. st. 1. u vezi s čl. 89. st. 39. KZ97, a radi oštećenja parkirano osobnog vozila sa srpskim nacionalnim oznakama i registarskim brojem, u kojoj sud navodi kako je „motiv za sve navedeno bila i mržnja prema pripadnicima srpske nacionalne manjine, obzirom da optuženik vlasnika vozila nije poznao pa nešto osobno protiv vlasnika vozila nije bilo motiv ovog događaja već je optuženik od svih vozila na parkiralištu ošteti baš ovo vozilo jer su na istom bile BG registarske oznake, koje je i demontirao i odbacio na nepoznatom mjestu.“¹⁰⁴ Indikator može biti i činjenica da su ranije počinjena slična djela na istom području prema pripadnicima iste skupine, da su ranije žrtve bile uznemiravane ili da su primile prijeteće pozive ili poruke temeljene na njihovu članstvu u skupini ili pak da je djelu prethodio incident ili zločin koji je provocirao odmazdu u vidu zločina iz mržnje prema članovima skupine koju se smatra odgovornom.¹⁰⁵

Jasno je kako je navođenje indikatora predrasuda, odnosno mržnje, uvijek samo savjetodavne naravi te da sud nije formalno vezan njima pri ocjeni postoji li ili ne postoji određena činjenica, već svoja utvrđenja temelji na slobodnoj ocjeni dokaza.¹⁰⁶ Na različite indikatore zločina iz mržnje upozorava i ESLJP pri tome se pozivajući na razne izvore, uključujući i OESS.¹⁰⁷ I u samim priručnicima OESS-a jasno se navodi kako su indikatori samo signali na temelju

¹⁰³ OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 50. Ti i neki drugi indikatori detaljno su razrađeni u priručniku OSCE ODIHR, Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGOs in the OSCE region, 2009, str. 21-26.

¹⁰⁴ Presuda OKS-a u Zagrebu broj 2 Kmp-159/12-19 od 2. listopada 2013.

¹⁰⁵ OSCE ODIHR, Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGOs in the OSCE region, 2009, str. 25.

¹⁰⁶ Čl. 9. st. 3. ZKP-a.

¹⁰⁷ V. npr. ESLJP, Balazs protiv Mađarske, para. 21.

kojih valja provesti temeljitu istragu, dok konačni zaključak radi li se o zločinu iz mržnje može donijeti samo sud.¹⁰⁸

2.2. Pojam prekršaja iz mržnje

Prekršajno zakonodavstvo ne poznaje pojam zločina iz mržnje, tj. prekršaja iz mržnje, no jasno je kako i počinitelji prekršaja mogu postupati motivirani mržnjom i pristranošću, kao i zbog predrasuda. Da pojmom zločina iz mržnje u širem smislu valja obuhvatiti i prekršaje, kao uvjetno rečeno blaže pojavne oblike kažnjivih ponašanja (engl. *minor offences. administrative offences, misdemeanours*), navodi i OECS.¹⁰⁹

Taj je pristup zauzeo i Vladin Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina te je on jasno izražen u Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje (dalje: Protokol).¹¹⁰ Već čl. 1. govori o zločinima iz mržnje kao kaznenim djelima i drugim kažnjivim radnjama, a čl. 6. Protokola jasno upozorava kako se pojmom zločina iz mržnje (u širem smislu) obuhvaćaju ne samo kaznena djela nego i prekršaji počinjeni iz mržnje, dok iz drugih odredaba Protokola proizlazi da se podaci o zločinima iz mržnje prikupljaju ne samo vezano uz kazneni nego i prekršajni postupak. Takav će pristup zasigurno biti zadržan i u novom Protokolu, čiju je izradu, zbog potrebe usklađivanja sa zakonodavnim izmjenama, inicirao te radnom skupinom rukovodi Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH.

Kada je međutim riječ o prekršaju kao zločinu iz mržnje, u Prekršajnom zakonu ne postoji odredba koja bi bila analogna čl. 87. st. 21. KZ-a te nema teže kvalifikacije za prekršaje počinjene iz mržnje ni izričite zakonske obveze da se takva motivacija počinitelja prekršaja cijeni kao otegotna.¹¹¹ Stoga se čini kako glavni pravni izvor kada je riječ o 'prekršajima iz mržnje' predstavlja Protokol, a uz njega se kao relevantni pravni okvir na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina navode Zakon o suzbijanju diskriminacije i Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira,¹¹² iako u obzir dolaze i neki drugi prekršajni zakoni (npr. Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima¹¹³ itd.).

¹⁰⁸ OSCE, *op. cit.* (bilj. 104), str. 21.

¹⁰⁹ OSCE, *op. cit.* (bilj. 27), str. 20.

¹¹⁰ Više o Protokolu i njegovu donošenju *infra*, pod t. 2.3.

¹¹¹ NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18.

¹¹² <https://ljudskaprava.gov.hr/suzbijanje-zlocina-iz-mrznje/602>.

¹¹³ NN 117/03, 71/06, 43/09, 34/11.

Upitno je ipak u kojoj mjeri Protokol može predstavljati formalnopravni izvor na temelju kojeg se i prekršaji počinjeni iz mržnje evidentiraju kao zločini iz mržnje. Naime Protokol je nenormativan akt i stoga je dvojbeno njegova pravna obvezatnost.¹¹⁴ Osim toga u slučajevima prekršaja protiv javnog reda i mira motiviranost predrasudama neće biti izražena kroz kvalifikaciju djela. Naravno, to ne priječi uzimanje diskriminatorne motivacije počinitelja kao otegotne okolnosti od strane suda pri odmjeravanju prekršajne kazne u smislu čl. 185. st. 8. Prekršajnog zakona, no u najmanju je ruku sporno izražava li se na taj način u dovoljnoj mjeri bit zločina iz mržnje kao zasebne kategorije djela. Zbog svega navedenog ne čudi da je broj prijavljenih prekršaja vezanih uz zločin iz mržnje u 2017. godini bio svega devet.¹¹⁵ Prema najnovijim podacima za 2018. godinu broj prijavljenih prekršaja „iz mržnje“ bio je osam, a donesenih je presuda bilo 11,¹¹⁶ što zasigurno ne odgovara pravom stanju stvari.

Konačno, treba upozoriti kako na temelju postojećih izvora nije posve jasno koje zaštićene osobine čine jedan prekršaj prekršajem iz mržnje. Naime Protokol u skladu s KZ 97, koji je bio na snazi u vrijeme njegova donošenja, u čl. 5. navodi širi krug osnova, uključujući i generalnu klauzulu, dok je krug zaštićenih osobina Kaznenim zakonom iz 2011. sužen kada je riječ o kaznenim djelima. Navedeno će gotovo sigurno biti izmijenjeno u novom Protokolu te će u tom smislu navedene nedosljednosti biti otklonjene.

2.3. Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje

Protokol je u ožujku 2011. godine izradila Radna skupina za praćenje zločina iz mržnje Ureda za ljudska prava Vlade RH, a usvojen na 119. sjednici Vlade 2. travnja 2011. godine.¹¹⁷ Kao njegova svrha navedena je potreba osiguranja uvjeta za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje radi unaprjeđenja sustava praćenja zločina iz mržnje te zaštitu žrtava i njihovih temeljnih ljudskih prava zagwarantiranih Ustavom RH i međunarodnim dokumentima (čl. 2. i 3. Protokola). Protokol je pisan normativnim stilom u formi članaka, kojima se uređuju obveze nadležnih tijela (Ministarstva unu-

¹¹⁴ V. niže, pod t. 2.3.

¹¹⁵ <https://ljudskaprava.gov.hr/suzbijanje-zlocina-iz-mrznje/602> (pristup 15. 2. 2019.). Podatak je još frapantniji ukoliko se naglasi da statistika zločina iz mržnje, odnosno prekršaja iz mržnje, obuhvaća i govor mržnje.

¹¹⁶ *Ibid* (pristup 20. 9. 2019.).

¹¹⁷ Prema Petković, D.; Kozjak Mikić, Z., Aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u suzbijanju diskriminacije LGBT osoba, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 23, br. 2, 2015, str. 307.

tarnjih poslova, pravosudnih tijela, Ministarstva pravosuđa i Ureda za ljudska prava), uključujući i način i sadržaj suradnje među tijelima, ali istovremeno i neka prava žrtava zločina iz mržnje.¹¹⁸

Ovaj protokol međutim nije objavljen u Narodnim novinama niti je u završnim odredbama naveden dan njegova stupanja na snagu, pa je sporna njegova pravna priroda. Naime člankom 90. stavkom 1. Ustava Republike Hrvatske propisano je da se propisi državnih tijela objavljuju u Narodnim novinama kao službenom listu RH, a Ustavni je sud u skladu s tim naglasio kako „eksterni općenormativni i pravnoobvezujući akti državnih tijela ne mogu stupiti na pravnu snagu ako prethodno nisu objavljeni u ‘Narodnim novinama’... Eksterni općenormativni akt državnog tijela koji nije objavljen u ‘Narodnim novinama, stoga, nije ni stupio na pravnu snagu, kao takav nije primjenjiv, nije općeobvezan i ne djeluje ni prema kome.“¹¹⁹ Ipak, ne može se poreći da takvi propisi postoje i djeluju *de facto*, što je, uostalom, slučaj i s ovim protokolom, a takvu je praksu prepoznao i Ustavni sud. No s obzirom na to da nije propis i nema eksterni učinak, Protokol se može smatrati internim napatkom, koji nije podzakonski propis i na njega se ne mogu pozvati treće osobe,¹²⁰ pa se žrtve ne mogu pozivati na odredbe protokola u smislu ostvarenja većih prava negoli ih imaju na temelju zakona ili podzakonskog propisa.¹²¹

Sadržajno, Protokol je možda najzanimljiviji s aspekta uspostave obveze evidentiranja zločina iz mržnje, i to kako kaznenih djela tako i prekršaja. Obvezu prikupljanja relevantnih podataka i evidencije zločina iz mržnje Protokol uvodi kako za Ministarstvo unutarnjih poslova tako i za pravosudna tijela, Ministarstvo pravosuđa te u konačnici Ured za ljudska prava (i prava nacionalnih manjina) kao središnje tijelo zaduženo za objedinjavanje podataka, osvještavanje javnosti i sprječavanje širenja zločina iz mržnje. Pri tome Protokol implicitno uključuje i tzv. govor mržnje. Naime u članku 5. Protokola navodi se dužnost MUP-a da poduzima mjere „u svrhu zaštite zločina iz mržnje, suzbijanja zločina iz mržnje i sprječavanja širenja mržnje“ prema osobama zbog njihovih određenih osobina. Protokol sadrži i obrazac za statističko praćenje zločina iz

¹¹⁸ Prema čl. 21. i 22. Protokola sva su tijela u postupku dužna štiti prava žrtve, potrebno je izbjegavati sekundarnu viktimizaciju, a nadležna tijela na osobni zahtjev moraju izvijestiti žrtvu zločina iz mržnje o tijeku ili ishodu postupka.

¹¹⁹ Rješenje Ustavnog suda U-II-3209/2013 i U-II-4311/2013 od 19. prosinca 2013., prema Ofak, L.; Munivrana Vajda, M., Preporuke za poboljšanje hrvatskog pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 69, br. 1, 2019, str. 59-87, str. 65.

¹²⁰ Ofak/Munivrana Vajda, *Ibid.* Zanimljivo je da Protokol propisuje dužnost nadležnih tijela da usklade svoje podzakonske akte s odredbama Protokola.

¹²¹ To je osobito važno u pogledu prava žrtve da je na njezin osobni zahtjev nadležna tijela izvijeste o tijeku ili ishodu postupka. U odnosu na državno odvjetništvo to je pravo u međuvremenu regulirano čl. 43. ZKP-a.

mržnje, no on ne navodi zaštićenu osobinu niti su na taj način razvrstani javno objavljeni podaci na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava, što je i jedan od prigovora OESS-a Hrvatskoj.¹²²

Upravo zbog uočenih nepreciznosti i nedostataka te recentnih zakonodavnih izmjena, kao i unaprjeđenja sustava praćenja zločina iz mržnje Vladin Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina donio je odluku o osnivanju Radne skupine za izradu novog protokola, koja je već počela djelovati. Izvjesno je da će se novi Protokol temeljiti na obvezama, preporukama i smjernicama koje proizlaze iz Nacionalnog plana za borbu protiv diskriminacije za razdoblje 2017.-2022. godine, Uredbe o Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (Narodne novine, br. 6/19), Međunarodne konvencije o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Odluke br. 9. Ministarskog vijeća Organizacije za europsku sigurnost i suradnju, Povelje o temeljnim pravima EU-a, općih političkih preporuka Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti, preporuka Europske komisije, Agencije EU-a za temeljna prava te drugih institucija od važnosti na području borbe protiv zločina iz mržnje, što mu svakako daje značaj vrijednog akta u odnosu na reguliranje nekih segmenata zločina iz mržnje. Iako Radna skupina u trenutku pisanja ovog rada još nije sačinila konačan Nacrt Protokola, gotovo je sigurno da će nov tekst sadržavati i indikatore za utvrđivanje zločina iz mržnje, koji bi bili od pomoći policiji tijekom kriminalističkih istraživanja, budući da je od velike važnosti da već policija, tijekom otkrivanja djela i počinitelja, prepozna ukoliko se radi o zločinu iz mržnje.

Aktualni Protokol nalaže, u čl. 7., policijskom službeniku da pribavi podatke i prikupi obavijesti potrebne za razjašnjavanje i dokazivanje prekršajnog ili kaznenog djela počinjenog iz mržnje, a za koje se postupa po službenoj dužnosti,¹²³ pri čemu Protokol navodi dva indikatora: pripadnost oštećene osobe skupini čija je pripadnost bila motiv zločina iz mržnje i pripadnost počinitelja [nekoj] skupini. Osim toga važeći Protokol navodi i posljedicu, kvalifikaciju događaja, način utvrđivanja događaja motiviranog mržnjom te motiv počinjenja zločina iz mržnje, bez preciziranja o kakvu se načinu radi i na temelju kojih se pokazatelja može razaznati motiv počinjenja.¹²⁴ U novom Protokolu koji je u pripremi navest će se i mnogi drugi indikator – pripadnost žrtve skupini za-

¹²² Podaci dostupni na <http://hatecrime.osce.org/croatia> (pristup 16. 10. 2019.).

¹²³ Valjalo bi proširiti i na djela koja se progone po privatnoj tužbi kako se ne bi dogodilo da zbog pogrešne pravne kvalifikacije u startu budu propušteni važni koraci.

¹²⁴ Zanimljivo je da je Hrvatska izvijestila kako pripada krugu zemalja koje imaju razvijenu listu indikatora mržnje. V. EU High Level Group on combating racism, xenophobia and other forms of intolerance, Subgroup on methodologies for recording and collecting data on hate crime, Improving the recording of hate crime by law enforcement authorities, Key Guiding Principles, December 2017, bilješka 31.

štićenju prema čl. 87. st. 21. Kaznenog zakona ili postojanje takvih indicija, percepcija počinitelja da žrtva pripada skupini zaštićenju čl. 87. st. 21. Kaznenog zakona, povezanost žrtve s osobom čija pripadnost određenoj skupini predstavlja mogući motiv zločina iz mržnje, pripadnost počinitelja skupini s ekstremističkim djelovanjem, ranija osuđivanost počinitelja za zločin iz mržnje ili drugo kažnjivo djelo motivirano mržnjom, percepcija žrtve o motivu počinjenja djela, percepcija svjedoka o motivu počinjenja djela, izrazi rasističke, ekstremističke, ksenofobne i homofobne prirode ili bilo kakvi neugodni komentari na štetu zaštićenih skupina korišteni u kontekstu počinjenja djela, prisutnost transparenta, zastava, letaka i drugih materijala u kontekstu počinjenja djela kojima se poziva mržnju, vrijeme počinjenja djela u kontekstu vjerskog, povijesnog ili društvenog značaja za pripadnike zaštićene skupine, mjesto počinjenja djela na kojem se uobičajeno okupljaju pripadnici zaštićene skupine, evidentirani slični događaji u istom razdoblju te izostanak drugog očitog motiva. Konačno, jedan od ciljeva novog Protokola jest i poboljšanje postojećeg okvira statističkog praćenja kako bi se otklonili prigovori OESS-a te unaprijedila točnost i usporedivost podataka prikupljenih od različitih institucija.

3. GOVOR MRŽNJE KAO ZLOČIN IZ MRŽNJE ILI NE?

Između govora mržnje i zločina iz mržnje postoje brojne paralele, zbog kojih se i govor mržnje može promatrati kao zločin iz mržnje, ali samo u širem smislu. U hrvatskom pravnom sustavu te se pojave i statistički prate zajedno te ukupan broj zločina iz mržnje objavljen na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina obuhvaća i javno poticanje na nasilje i mržnju iz čl. 325. KZ-a.¹²⁵ Osim toga istraživanja pokazuju da govor mržnje vodi zločinu iz mržnje, pa postoje valjani razlozi za zajedničku analizu obje vrste djela. No između ta dva fenomena postoje i određene razlike.

Kod javnog poticanja na nasilje ili mržnju iz čl. 325. KZ-a hrvatski je zakonodavac vrlo jasno i određeno slijedio tzv. model diskriminatorne selekcije (engl. *discriminatory selection model*), a ne model osobnog neprijateljstva (engl. *hostility model*), pa nije nužno dokazati postojanje mržnje ili animoziteta kod počinitelja osobno, već je dostatno dokazati da je počinitelj odabrao svoju žrtvu zbog njezine stvarne ili presumirane povezanosti s određenom skupinom.¹²⁶ Prilikom kvalifikacije kaznenog djela iz čl. 325. KZ-a nije po-

¹²⁵ Istovremeno nije jasno navedeno obuhvaćaju li evidentirani prekršaji i prekršajne oblike govora mržnje, no može se pretpostaviti da to jest slučaj.

¹²⁶ Tumačenjem se može izvesti zaključak kako i kod zločina iz mržnje prevladava model diskriminatorne selekcije, ali to nije tako eksplicitno te postoje i drugačija shvaćanja, kako je navedeno *supra* pod t. 2.2.1.

trebno u zakonskom i pravnom opisu povezivanje s čl. 87. st. 21. KZ-a, koji definira zločin iz mržnje.¹²⁷ Nadalje, ni krug zaštićenih osobina nije isti. Čl. 325. KZ-a, za razliku od čl. 87. st. 21. KZ-a, navodi i „druge osobine“, dok je kod zločina iz mržnje generalna klauzula isključena.

Nije dvojbeno kako govor mržnje predstavlja važan društveni problem u RH, koji zahtijeva pravno i sociološko istraživanje, no zbog kompleksnog odnosa sa slobodom izražavanja iznimno je teško procijeniti predstavlja li neki govor mržnje (u kolokvijalnom smislu) ujedno i govor mržnje u pravnom smislu, tj. određeno kazneno djelo ili prekršaj. Kao što ističe ESLJP, da bi neki izričaj bilo moguće kazneno sankcionirati, nije dovoljno da su ispunjena obilježja kaznenog djela, već kažnjavanje mora biti nužno u konkretnom slučaju radi postizanja zakonom određenom cilja. Stoga svakom pojedinom izričaju koji potencijalno predstavlja govor mržnje treba pristupiti oprezno, uz balansiranje s temeljnim pravom na slobodu izražavanja, koje može biti ograničeno samo kada je to nužno.

I OESS u nizu svojih dokumenata predlaže da se govor mržnje promatra izdvojeno od zločina iz mržnje (*stricto sensu*), kako zbog različitog položaja država prema dopuštenim ograničenjima prava na slobodu izražavanja tako i zbog različite pravne strukture ta dva fenomena. Naime dok zločin iz mržnje u užem smislu ima u svojoj podlozi neko ‘obično’ kazneno djelo, koje postaje kvalificirano ili se teže kažnjava zbog motivacije utemeljene na predrasudama, kod govora mržnje nema takva predikatnog kaznenog djela. Zločine iz mržnje odvojeno od govora mržnje promatra i FRA.¹²⁸ Zbog svih navedenih razloga govor mržnje nije obuhvaćen ovim radom. No ipak, prilikom spominjanja i vrlo kratke usporedbe zločina iz mržnje i govora mržnje ističemo kako držimo da bi *de lege ferenda* zakonodavac trebao ujednačiti krug zaštićenih osobina kod svih kaznenih djela s elementima mržnje prema skupinama tih osobina, propisati *numerus clausus* zaštićenih osobina i kod kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju te izmjenom zakonskog opisa, ispuštanjem riječi “njihove” kod kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju, proširiti zaštitu i na osobe povezane s osobama koje posjeduju određenu osobinu.

¹²⁷ U tom je smislu pogrešna kvalifikacija u presudi Općinskog suda u Slavanskom Brodu broj 3 K-361/14, kao i ona Općinskog suda u Čakovcu broj 4 K-169/14-12, u kojoj sud navodi da je okrivljenik „iz mržnje, putem računalne mreže javno poticao na mržnju...“.

¹²⁸ V. bilj. 2. na str. 2. FRA, *op. cit.* (bilj. 8).

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako se na temelju svega izloženog može zaključiti da je hrvatski zakonodavni i institucionalni okvir korektan,¹²⁹ a postupanje hrvatskih nadležnih tijela i hrvatski propisi poredbeno se često ističu kao primjer dobre prakse,¹³⁰ postoje još brojni problemi vezano uz identifikaciju, evidenciju i progon zločina iz mržnje, kao i značajan prostor za normativna unapređenja. Na to je upozorio i ECRI u svojem posljednjem izvješću, u kojem se navodi kako se mnogi zločini iz mržnje pogrešno ne procesuiraju kao kaznena djela, već samo kao prekršaji, uslijed čega izostaje potencijalni generalnopreventivni učinak kaznenog progona i učinkovita zaštita prava,¹³¹ iako se teško složiti s paušalnom ocjenom o mnogim pogrešnim kvalifikacijama nekog kažnjivog ponašanja, a da se ne konkretiziraju takve tvrdnje brojkama i pravnom argumentacijom.

Ipak, vrlo mali broj evidentiranih zločina iz mržnje je signifikantan. Velika tamna brojka s jedne strane može biti rezultat neprijavlivanja incidenata, ali ponekad i neprepoznavanja prirode djela od strane nadležnih tijela. Neovisno o očitijoj manjkavosti evidencija (posebice u odnosu na prekršaje), prema podacima objavljenima na stranici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u 2017. godini za kazneno djelo klasificirano kao zločin iz mržnje, uključujući i govor mržnje, tj. javno poticanje na nasilje i mržnju iz čl. 325. KZ-a,¹³² osuđeno je tek 12 osoba, dok je u istom razdoblju evidentirano tek devet prekršaja vezanih uz zločin iz mržnje.¹³³ Situacija se nije znatno promijenila ni u 2018. godini, u kojoj je doneseno tek osam osuđujućih kaznenih presuda i 11 prekršajnih.¹³⁴ Istovremeno, procjene mnogih domaćih i međunarodnih tijela upućuju na znatno veći stvarni broj incidenata motiviranih mržnjom i predrasudama.¹³⁵

Na potrebu dodatne edukacije nadležnih tijela upozoravaju i presude ESLJP-a protiv Hrvatske u predmetima *Šečić* i *Škorjanec*. Povodom nadzora nad njihovim izvršenjem Hrvatska je relativno nedavno podnijela izvješće Od-

¹²⁹ Tako i Turković, *op. cit.* (bilj. 24).

¹³⁰ V. primjerice i u izvješću RH Odboru Ministara, par. 130., str. 23-24.

¹³¹ U takvim je situacijama zbog vrlo usko shvaćenog načela *ne bis in idem* u našem pravnom sustavu nakon presude ESLJP-a u predmetu *Maresti* onemogućeno i naknadno pokretanje kaznenog postupka, zbog čega je pred ESLJP-om u tijeku nekoliko postupaka. V. npr. *Sabalić* protiv Hrvatske, zahtjev br. 50231/13, i *Beus* protiv Hrvatske, zahtjev br. 16943/17.

¹³² ECRI je upozorio i na eskalaciju govora mržnje prema Srbima, LGTB zajednici i Romima, kao i na fizičke napade protiv tih skupina i njihove imovine.

¹³³ Prema podacima dostupnima na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava, <https://ljudskoprava.gov.hr/suzbijanje-zlocina-iz-mrznje/602> (pristup 16. 10. 2019).

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Usp. npr. izvješće ECRI-ja, par. 49., Izvješće pučke pravobraniteljice za 2017. godinu, str. 35, te FRA, Iskustva s diskriminacijom i zločini iz mržnje prema LGBT osobama u EU-u i u Hrvatskoj, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013_lgbt-survey-factsheet_hr.pdf (pristup 16. 10. 2019.).

boru Ministara Vijeća Europe, u kojem je navela niz poduzetih zakonodavnih i institucionalnih koraka: promjene Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku, novo policijsko zakonodavstvo i organizacijske promjene unutar policije, mjere usmjerene na poboljšanje položaja žrtve, kao i na evidenciju zločina iz mržnje te edukaciju policije i pravosuđa.¹³⁶ Potrebu edukacije ističe i Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2022. godine.¹³⁷ Međutim tu valja naglasiti da se upravo u odnosu na zločine iz mržnje nerijetko organiziraju edukativne aktivnosti, okrugli stolovi, konferencije i slične aktivnosti sa svrhom dodatnog osvještavanja i edukacije predstavnika svih tijela koja postupaju u tim predmetima.

Što se zakonskog okvira tiče, iz ovog rada jasno proizlazi nužnost donošenja novog Protokola u propisnoj formi, koji će uskladiti definiciju zločina iz mržnje kaznenog djela i zločina iz mržnje prekršaja, preciznije urediti statističku evidenciju zločina iz mržnje na način da jasno bude navedena i relevantna zaštićena osobina, tj. diskriminatorna osnova¹³⁸ te istaknuti veći broj indikatora mržnje. Valja razmisliti da se razdvoje evidencije zločina iz mržnje *stricto sensu* i tzv. govora mržnje, u skladu s međunarodnim preporukama. Kako bi se unaprijedilo praćenje prekršaja iz mržnje, valjalo bi u sam Prekršajni zakon unijeti definiciju prekršaja iz mržnje i uz nju vezati konkretne pravne posljedice u smislu otegotnog vrednovanja onda kada mržnja, odnosno predrasuda, ne predstavlja obilježje djela.

LITERATURA

1. Bačić, F.; Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, drugi dio, Zagreb, 2006.
2. Derenčinović, D., Kaznena djela protiv života i tijela, u: Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Turković, K.; Munivrana Vajda, M.; Dragičević Prtenjača, M.; Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S., Posebni dio kaznenog prava, Zagreb, 2018, str. 61-137.

¹³⁶ Office of the Representative of Croatia before the European Court of Human Rights, Action Report, Šečić Group v. Croatia, Precedent Application no. 40116/02, 29 Dec. 2017.

¹³⁷ Nacionalni plan dostupan je na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava <https://ljudskoprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Nacionalni%20plan%20za%20borbu%20protiv%20diskriminacije%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202022..pdf> (pristup 16. 10. 2019.).

¹³⁸ Na ovom tragu i ECRI, koji u svojem izvješću navodi kako iz dostupnih podataka nije uvijek moguće razumjeti o kakvoj se diskriminatornoj osnovi radilo niti razaznati točan broj incidenata govora mržnje u odnosu na djela nasilja (par. 22. i 23.). Zanimljivo je istaknuti i da podaci navedeni na mrežnoj stranici OSCE-ODIHR-a za Hrvatsku (<http://hatecrime.osce.org/croatia>) sadrže policijsku klasifikaciju zločina iz mržnje na temelju motivacije utemeljene na predrasudama i prema tipu kaznenog djela, dok službeni podaci objavljeni u Hrvatskoj to ne sadrže.

3. Đurđević, Z., Odluka o kazni – kaznenoprocena pitanja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 11(2), 2004, str. 751-782.
4. Garačić, A., Kazneni zakon u sudskoj praksi – opći dio, Rijeka, 2016.
5. Glet, A., The German Hate Crime Concept, Internet Journal of Criminology 9, str. 1-20.
6. Kuzmanović et al., Priručnik za policiju i pravosuđe. Prilagodavanje potrebama žrtava homofobnih i transfobnih kaznenih djela iz mržnje, Zagreb, 2017.
7. Munivrana Vajda, M., Domestic Trials for International Crimes – A Critical Analysis of Croatian War Crimes Sentencing Jurisprudence, International Criminal Law Review, vol. 19 (1), 2019, str. 15-38.
8. Munivrana Vajda, M.; Šurina Marton, A., Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, broj 2/2016, str. 435-467.
9. Naidoo, K., The Origins of Hate Crime Laws, Fundamina, vol. 22, br. 1, 2016, str. 53-66.
10. Novosel, D., Važnije izmjene Kaznenog zakona u DORH, Stručni skup Kaznenog odjela, Valbandon, 2006.
11. Novoselec, P., Opći dio kaznenog prava, Osijek, 2016.
12. Ofak, L.; Munivrana Vajda, M., Preporuke za poboljšanje hrvatskog pravnog okvira i mjera za suzbijanje i prevenciju trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 69, br. 1, 2019, str. 59-87.
13. Pavišić, B.; Grozdanić, V.; Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007.
14. Petković, D.; Kozjak Mikić, Z., Aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u suzbijanju diskriminacije LGBT osoba, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 23, br. 2, 2015, str. 306-334.
15. Turković, K.; Novoselec, P.; Grozdanić, V.; Kurtović Mišić, A.; Derenčinović, D.; Bojanić, I.; Munivrana Vajda, M.; Mrčela, M.; Nola, S.; Rokсандić Vidlička, S.; Tripalo, D.; Maršavelski, A., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2013.
16. Turković, K., Definicija zločina iz mržnje u Kaznenom zakonu RH u svjetlu presude ESLJP-a Škorjanec protiv Hrvatske, u: Turković, K.; Munivrana Vajda, M.; Dragičević Prtenjača, M., Kazneno pravo: sinergija teorije i prakse. Liber Amicorum Petar Novoselec, Zagreb, 2019, str. 503-523.

Summary

HATE CRIMES IN THE REPUBLIC OF CROATIA: SOME THEORETICAL AND PRACTICAL CONTROVERSIES

The authors analyse the concept of hate crimes and the introduction of hate crime legislation in the Croatian criminal justice system. The notion of hate crime was introduced in Croatian legislation through the amendments of 2006 to the CC97, but the definition lacked conceptual clarity, and, consequently, did not produce the desired effects. Although the definition has been substantially refined in the new Criminal Code of 2011, some of its aspects are still open to different interpretations and its application still raises questions. The authors point to controversial issues in practice, and offer some solutions, taking into account relevant international sources and the case law of the European Court of Human Rights. In conclusion, they point to the inadequate institutional and legal framework with respect to hate misdemeanours.

Keywords: hate crime, bias or prejudice, hate, protected characteristics, hate misdemeanours